

α

α, σύνδ. Αντί αν, όταν ακολουθεί λέξη που αρχίζει με σύμφωνο. «Α δε δω, δε μπιστεύγω».

αβαρεσ(ι)ά, η (Ρέθ.) = τεμπελιά, οκνηρία. «Αβαρεσιά με βαστά». Α- προθετ. + βαρεσιά < βαργιέμαι. (Στην κοινή νεοελληνική η λ. αβαρεσιά (αστερητ. + βαρεσιά) = φιλοπονία). Συνών. οκνάδα.

(α)βαρεσ(ι)άρης, επίθ. = τεμπέλης, οκνηρός. «Αβαρεσάρης κι άδουλος είναι και δε θέλει κιαμιά δουλειά να κάμει». Από το αβαρεσ(ι)ά με κατάλ. -ιάρης, που δηλώνει ελάττωμα ή πάθηση. Το αρκτικό α- δεν είναι στερητ. αλλά προθετ.

αβατζέρω = πλεονάζω, περισσεύω. «Αβάτζαρε τίβοτσι να φάνε κι οι γι-αποδέλοιποι;» Ιταλ. avanzare = προεξέχω.

αβγόκουπα, η (Χαν.) και **αβγοφυλλίδα, η** (Ρέθ.) = τσόφλι αβγού. Αβγό + κούπα (= τσόφλι, περίβλημα· πβ. χοχλιδό-κούπα) ή φυλλίδα.

αβγουλίλα και **αβγουλέ(α), η** = μυρωδιά αβγού. «Πρέπει πως είμαι κρυωμένη, γιατί ρεύγομαι και βγάζω αβγουλίλα». Από το αβγούλ-ι + κατάλ. -ίλα ή -έ(α), δηλωτική μυρωδιάς (πβ. δρωτσ-ίλα, ποδαρ-ίλα, θρασουλ-έ(α), καπνουλ-έ(α) κ.τ.ό.).

αβγουλοστομαχιά, η = ξινίλα του στομαχιού. «Αβγουλοστομαχιά με βαστά και πρέπει πως είμαι κρυωμένη». Αβγουλίλα (βλ. λ.) + στομάχι.

αβδέλλιασμα, το = ασθένεια των ζώων (προσκόλληση βδελλών στο λαιμό ζώου με την πόση νερού που έχει βδέλλες). Από το ρ. αβδελλιάζω < αβδέλλα = βδέλλα.

αβιζέρω = επιστώ την προσοχή κάποιου, ειδοποιώ. «Αβιζαρε το κοπέλι μας, να μη ντο γελάσουνε». Ιταλ. avvisare = ειδοποιώ, συμβουλευώ.

αβίζο, το (συνήθως άναρθρο) = (προ)ειδοποίηση. «Εμπέφανέ ντωνε αβίζο να μην έρθουνε επαέ, γιατί θα τσι σκοτώσουνε». Ιταλ. avviso = ειδοποίηση. Πβ. ρ. αβιζέρω.

αβλέμοντας, ο = το ίσωμα, ο επίπεδος χώρος που σχηματίζεται στο μέρος που ενώνονται δύο πλαγιές. «Ετρέχανε τα νερά απου τσι δυο πλαγιάδες κι

αβόρα(ν)τος

είχε πλημμυρίσει στη μέση ο *αβλέμμονας*». Ίσως επίθ. **αβλέμμων* < α-στερητ. + βλέμμα, δηλ. μέρος όπου δε φτάνει το βλέμμα. Επομένως, η λ. *αβλέμμονας* δηλώνει το βυθισμένο ανάμεσα σε δύο υπερυψωμένες πλαγιές μέρος, το οποίο δεν έχει θέα. Πβ. *τσυλαβλέμμονας*.

αβόρα(ν)τος, και αβάρρα(ν)τος, ο = είδος θάμνου βλαπτικού για τα ζώα που θα φάγουν απ' αυτόν. Α-στερητ. + βορατός < βιβρώσκω (πβ. βορά = τροφή). Ο β' τύπος με προληπτική αφομ. του ο από το επόμενο α.

αβορθακός, ο βλ. βορθακός.

άβρια, η (για θηλ. ζώα) = αυτή που δε γεννά, η στείρα. «Η αγελάδα μας εβγήκε *άβρια*». (Στην ανατολ. Κρήτη λέγεται *άβια*, ενώ στη δυτική αναπτύχθηκε ρ στη λέξη). Το θηλ. του αρχ. επίθ. *ά-βιος* < α-στερητ. + βίος = απόγονοι, παιδιά.

αβρωνιά, η = αυτοφύες αναρριχητικό βότανο, εδώδιμο. «*Ήβρηκα* δυο λημμάρια *αβρωνιές*». Μτγν. ουσ. βρωνιά, με προθετ. α- (πβ. α-στοιβίδα, α-γκινάρα, κ.τ.ό.).

αβρωνιδές, ο = τύπος με πολλές αβρωνιές. Αβρωνίδ-α (< βρωνίδα, αιτ. του μτγν. βρωνίς -ίδος) + κατάλ. αρσ. περιεκτικών σε -ές. Βλ. λ. αβρωνιά.

αβυδιανό, το (Χαν.) = είδος σταφυλιού και κρασιού. Το ουδ. του επίθ. αβυδιανός < *Άβυδος* + κατάλ. -ιανός (πβ. τα κοινά *καλαματ-ιανός*, *ψαρ-ιανός*, *παρ-ιανός*).

αγάρτος (Χαν.) και αγιάρτος (Ρέθ.), επίθ. = αγύριστος. «*Να πάει στον αγάρτο και να μη ντονε ξαναδούνε τ' αμάθια μου!*» Α-στερητ. + γαερτός ή γιαερτός < γαέρνω ή γιαιέρνω (βλ. λ.).

αγαλατσίδα, η βλ. γαλατσίδα.

αγαλιανά, επίρρ. = σιγά-σιγά. «*Αγαλιανά* μίλιε του κοπελιού, να μη ντο ξαγγριγιέφεις». Αρχ. επίθ. γαληνός > επίρρ. γαληνά > α-γαληνά > αγαλιανά (το αρκτικό α- είναι προθετ.).

άγανο και άγκανο, το = μικρή αγκίδα, πολύ μικρό και βελονοειδές κομματάκι άχυρου. «*Εμασουλίξε ένα αστάχυ κι έκατσε στο γκάρδα ντου ένα άγανο*». Μτγν. άκανος, ό < αρχ. άκ-ανος = είδος αγκαθιού (πβ. τα ομόρριζα *ακ-όνι*, *άκ-ρα*, *άκ-ανθα*, *ακ-τή*, *ακ-μή*, *ακ-όντιο*). Συνών. τσάκνο, χάμπαθο.

αγαπητερά, επίρρ. = με αγάπη, με στοργή, συμπαθητικά. «*Μίλησέ ντου αγαπητερά και μπορεί να σ' ακούσει*». Από το επίθ. αγαπητερ-ός με επιρρημ. κατάλ. -ά.

αγαπητερός, επίθ. = αυτός που με τη φυσιγνωμία ή τη συμπεριφορά του γίνεται αγαπητός, ο ευκολοαγάπητος, ο γλυκοαίματος. «*Είναι αγαπητερός κι ούλοι τονε μπεγεντίζουνε*». Από το αγαπητ-ός με κατάλ. -ερός που δηλώνει πλησμονή (πβ. *αρφουγκαστ-ερός*, *κρυγιαδ-ερός*, *ζεστ-ερός*, *παντιδ-ερός* κ.τ.ό.).

αγαπώ (για φαγητά) = μ' αρέσει κάτι. «*Αγαπώ το ζεστό ψωμί*». Οι φρ. «*Εί-*

- ντα αγαπάς;» και «Όπως αγαπάς» = τι επιθυμείς;, όπως θέλεις. Αρχ. αγαπῶ.
- αγαστέρα**, **η** = μέρος του στομαχιού αρνιού ή ριφιού που θηλάζει, στο οποίο υπάρχει η πυκτιά, κατάλληλη για το πήξιμο του γάλακτος. Από την αιτ. την γαστέρα, του αρχ. ουσ. γαστήρ = κοιλιά, με προθετ. α- (πβ. α-σκελιά, α-σκρόλυπος, α-στράλιχι κ.τ.ό.). Συνών. γαλιμίδι.
- αγαστεροπιάνω** (Αποκ.) = ισχυροποιείται η αγαστέρα μου, αναπτύσσομαι ομαλά. «Βύζαινε το κοπέλι σου ν' αγαστεροπιάσει». Αγαστέρα (βλ. λ.) + πιάνω.
- αγγέλαμος**, **ο** = είδος ζιζανίου που μοιάζει με δημητριακό και ιδιαίτερα με την ταγή. Οι αγγέλαμοι δε φυτρώνουν μεμονωμένοι αλλά πολλοί μαζί, ομαδικά. Από το δωρ. άγελαμ-αίος (αττ. άγελημαίος < άγέλη) = αυτός που ανήκει σε αγέλη (συνάθροιση, ομάδα) με ηχηροπ. του γ σε γγ. Πβ. αρχ. ρ. άγελάζομαι = συν-αγελάζομαι = αποτελώ μέλος αγέλης.
- αγγελασκιάζομαι** και (Σφακιά) **αγγελοσκιάζομαι** = σκιάζομαι από τον άγγελο μου, βλέπω προμηνύματα του θανάτου μου. «Λώμπης αγγελασκιάζεσαι κι είσαι σαρσιντισμένη;» Άγγελος + ασκιάζομαι (βλ. λ.).
- αγγουράδα**, **η** = μικρή λουρίδα γης που διέφυγε απ' την προσοχή του ζευγά και δεν οργώθηκε. «Κακά καλλουργίζεις, γιατί σαφίς αγγουράδες κάνεις». Επίθ. άγγουρ-ος + κατάλ. -άδα.
- αγγουροφαίνεται** (απρόσ.). Συντάσσεται με γεν. προσωπ. Αγγουροφαίνεται μου = μου κακοφαίνεται. «Αγγουροφάνηκέ ντου οντεν τ' άκουσε». Από τη φρ. άγγουρο φαίνεται. Συνών. ξινοφαίνεται.
- άγγουρος**, **ο** (Σφακιά) = νεαρός, νέος. «Ποιος είναι ο άγγουρος που σου πήρε ο αφέντης σου;» Μσν. άγουρος (< μτγν. άγωρος < αρχ. άωρος) με ηχηροπ. του γ σε γγ.
- αγγουροφάς**, **ο** = αυτός που, επειδή προβλέπει ότι οι καρποί θα φαγωθούν από άλλους, μόλις λίγο ωριμάσουν, σπεύδει να τους δοκιμάσει πρώτος. «Ο αγγουροφάς έφραε κάτιντις κι ο ωρμοφάς διάλε το δώρος» (παροιμία). Από το αγγουροφάγος (< άγγουρος + θέμα φαγ- του αορ. έ-φαγ-ον του τρώ-γω) με σύντμηση των δύο τελευταίων συλλ. στην τονιζόμενη. Αντίθ. ωρμοφάς.
- αγγριγιαγκιναρέ**, **η** = άγρια αγκινάρα. Από τη φρ. άγγριγια αγκινάρ-α με κατάλ. -έ. Βλ. άγγριγιος.
- αγγριγιαμύδαλος**, **ο** = είδος άγριας αμυγδαλιάς. Επίθ. άγγριγιος (βλ. λ.) + αμύδαλος, μεγεθ. του αμυγδαλιά.
- *αγγριγιαριστός**, επίθ. στη φρ. αγγριγιαριστή πετρέ = πέτρα που πετιέται με περιστροφή του χεριού και δύναμη. Από το ρ. *αγγριγιαρίζω (< άγγριγιος· βλ. λ.). Βλ. λ. πετρέ. Συνών. αποβοσκιστή πετρέ.
- αγγριγιεύω**. (αμτβ. και μτβ.) = γίνομαι άγριος, αγριεύω, ερεθίζω κάποιον, τον εξάπτω. «Όσο μ-πάει αγγριγιεύει ο καιρός» και «Μην αγγριγιεύεις το

άγγριγιος

- κοπέλι...· σιργούλεφέ ντο καλλιιά». Μσν. άγγριεύω με ανάπτ. μεσοφων. ευφων. γι και τροπή του γ σε ηχηρό γγ (πβ. άγγριγιος).
- άγγριγιος**, επίθ. = άγγριος, ανήμερος, θηριώδης. «Το μουλάρι σου είναι πολλά άγγριγιο». Αρχ. επίθ. άγγριος με τροπή του γ σε ηχηρό γγ και ανάπτ. μεσοφων. γι (πβ. πρα-γι-ός < πράος, κρι-γι-ός < κριός κ.τ.ό.).
- άγγριγιότσαγο**, **το** = βότανο όμοιο με το φυτό τέϊα. Από τη φρ. άγγριγιο τσάι. Βλ. άγγριγιος.
- άγγριγιόχορτα**, **τα** = αγριόχορτα. Από τη φρ. άγγριγια χόρτα. Βλ. άγγριγιος.
- άγγριζώ** = ερεθίζω, εξαγριώνω. «Είντα σου 'καμε το κοπέλι και τ' άγγρισες;> Από το μτγν. άγγριζώ < άγριζώ < αρχ. άγγριζομαι < άγγριος· ρ. άγγριζώ (= ερεθίζω) έχουν ο Ήσύχιος και η Σούδα.
- άγγρουστος**, **ο** = είδος ζιζανίου που αναπτύσσεται σε εδάφη τα οποία ποτίζονται, η αγριάδα. «Εγκρούσανε οι άγγρουστοι τα δεντρουλάκια μας». Αρχ. άγρωστις (= το ζιζάνιο αγριάδα), με τροπή των γ και ω σε ηχηρά γγ και ου αντίστοιχα και αλλαγή γένους.
- αγδίκιωτος**, επίθ. = αυτός που δεν έχει πάρει εκδίκηση. «Απόθανε αγδίκιωτος, δίχως να πάρει οπίσω τ' αφέντη ντου το αίμα». Α-στερητ. + γδικιωτός < γδικιώνω. Πβ. λ. γδικιωμός. Βλ. και ανεγδίκιωτος.
- αγιαζώ** (Σφακιά) = καλημερίζω. «Επέρασε απου μπροστά μου μα δε μ' άγιασε». Μετγν. άγιαζώ < αρχ. άγιος.
- αγιαρί**, **το** = έλεγχος ακριβείας σταθμών. «Εκάμανε αγιάρι στο κασάπικό ντου οι ζαφτιγέδες κι εβάβανέ ντου πρέπει να πλερώσει τζερεμέ». Τουρκ. ayar.
- Αγιαστράτηγος**, **ο** = ο αρχηγός των αγγελικών δυνάμεων Μιχαήλ. «Ταχιά 'ναι τ' Αγιαστράτηγου». Από τη φρ. Άγιος Αρχιστράτηγος.
- αγίδα**, **η** = συμπαραστάση, ενίσχυση, βοήθεια. «Απου κιανένα δεν έω αγίδα κι είναι φούργια οι δουλειές». Βενετ. aida με ανάπτ. μεσοφων. ευφων. γ.
- αγιοθύρι** και **αγιοθύριδο**, **το** = το θυρίδιο στον ανατολικό τοίχο εκκλησίας, πίσω από την Αγία Τράπεζα. Από το *άγιο-θύριον ή άγιο-θυρίδιον < άγιος + θύριον ή θυρίδιον, υποκορ. του θύρα.
- αγιουτάρω** = βοηθώ, ενισχύω, διευκολύνω. «Αγιούταρέ με εδά πού 'χω μεγάλη ανάγκη». Ιταλ. aiutare. Συνών. αδιέρνω.
- αγκάβανος**, **ο** = είδος ακανθώδους βοτάνου. Από το μτγν. άγαύη (= το φυτό θάνατο) + μτγν. άκανος (= είδος αγκαθιού) κατά συμφυρμό. Πβ. λ. άγανο.
- αγκάθι**, **το** = σοβαρή φλεγμονή του άκρου του δείκτη ή του μεσαίου δάκτυλου του χεριού. «Έπαθε αγκάθι κι αλλολίγο να τσή 'χουνε κομμένο το δαχτύλι τ'η». Μσν. άκάνθιν < αρχ. άκάνθιον, υποκορ. του άκανθα. Ο λαός πιστεύει ότι η πάθηση προκαλείται από τσήτωμα αγκαθιού.
- αγκαθίτης**, **ο** = είδος μανιταριού που αναπτύσσεται σε μέρη με θάμνους

- αγκαθωτούς. «Ήβρηκα στον Ανωνιδέ ένα βουρργιάλι αγκαθίτες». Αγκάθ-ι + κατάλ. -ίτης. Πβ. ως προς την κατάλ. πρινίτης, κουμαρίτης, αλαδανίτης κ.τ.ό.
- αγκαθοροδίχο, το** = είδος ραδικιού που βγαίνει από τα κλαδιά αγκαθωτού θάμνου. Αγκάθι + ροδίχιο (βλ. λ.). Συνών. σταμναγκάθι, ραδικαστοιβίδα.
- (α)γκαθός, ο** = η άκρα κυρίως κάποιου κοφίμιου αλλά και γενικά κάποιου εργαλείου. Α- προθετ. (από συνεκφορά: ένα κανθό > αγκαθός) + αρχ. κανθός = κυρτότητα (πβ. κανθός οφθαλμού).
- αγκαιλάημωσ και ανελάημωσ**, σύνδ. (Αποκ.) = αν τύχει όμως, αν ίσως όμως. «Ωστε να μουντίσει θα ν-είμαι γαερμένος, αγκαιλάημωσ και μπλέξω με κιαμιά παρέα θα ν-έρθω παραύστερα». Από τη φρ. «αν και (ή: ανε) λάχει όμως».
- αγκαλέ, η = 1** αγκαλιά. **2** ό,τι χωρεί η αγκάλη. «Την έκαμε μian αγκαλέ» και «εβάστα μian αγκαλέ ξύλα». Από το αρχ. ἀγκάλ-η με κατάλ. -έ (πβ. ως προς το θέμα: αγκ-ώνας, άγκ-ιστρο, αγκ-ύλη, άγκ-υρα).
- αγκαλιδέ, η** = ό,τι χωρεί η αγκάλη, το δεμάτι. «Εβάστα μian αγκαλιδέ ξύλα». Μτγν. άγκαλίζ, ή (από την αιτ. άγκαλίδ-α με κατάλ. -έ) = δέμα όσο χωρεί αγκάλη.
- αγκαλονιά, η** (Σφακιά) = είδος θάμνου, από τον οποίο έκοβαν λεπτές, ευλύγιστες και ανθεκτικές βέργες, για να δέσουν μ' αυτές χερόβολα δημητριακών. Αγκαλέ (βλ. λ.) με καταλ. επίθημα -ονιά (πβ. το λ. απετονιά).
- αγκανάδος**, επίθ. = αγανακτισμένος, οργισμένος, άκεφος. «Είντα 'εις πάλι κι είσαι αγκανάδος;» Ίσως από το αναγκάδος (βλ. λ.) με αντιμετ. συλλ. Κατ' άλλη άποψη, ετυμ. από το βενετ. acanato (ρ. acanar) ή το ιταλ. accanito (ρ. accanire).
- αγκανάρηση, η** = αγανάκτηση, εξόργιση. «Μη με μπιζικάρεις και δοικά με η αγκανάρησή μου». Από τον αόρ. αγκανάρησ-α του ρ. αγκανάρω (βλ. λ.).
- αγκανάρω** = ερεθίζω, εξοργίζω. «Μη μ' αγκανάρεις». Βενετ. acanar ή ιταλ. accanire = θυμώνω.
- (α)γκανίζω**, ρ. αμτβ. = γκαρίζω. «Αγκανίζει ο γάιδαρος». Από το όγκανίζω (< αρχ. όγκάομαι-ώμαι < όγκος, κατά το μουκανίζω) με τροπή τού ο σε α. Πβ. αρμίδι < ορμίδι, ανωνίδα < όνωνίδα, αγκώνω < ογκώνω κ.τ.ό.
- (α)γκάνισμα, το** = ογκάνισμα, το γκάρισμα του γάιδαρου. Από το (α)γκανίζω (βλ. λ.).
- αγκάραθος, ο** και **αγκαραθιά** ή **αγκαραθέ, η** = παρόμοιος με τη σφακομηλιά θάμνος, στις κορφές των κλαδιών του οποίου αναπτύσσονται οι καρποί του, που έχουν σχήμα στρογγυλό και μοιάζουν με μικρές κεφαλές. Από το αρχ. κάρα, ή, ή κάρη, τό (= κεφαλή) με προθετ. α- και κατάλ. -θος (α' τύπος). Ακάραθος > αγκάραθος (το κ τράπηκε σε ηχηρό γκ). Πβ. ως προς την κατάλ. ασπάλαθος, τέρμινθος, έρέβινθος. Οι τύποι β' και γ' από τον α' με κατάλ. -ιά και -έ αντίστοιχα. Πβ. και λ. κάρονας. Η ετυμ. από το αγκά-

αγκιάδα

θαρος, δηλ. με αντιμετ. συμφών., δεν είναι πιθανή, διότι ο θάμνος αυτός δεν έχει αγκάθια.

αγκιάδα, η και άγκιαδο, το = το μέρος που δεν είναι εκτεθειμένο στον άνεμο και τη βροχή. «Έλα οθενέπαιε πού 'ναι αγκιάδα, να μη σε φουσουρίζει ο αέρας». Ο α' τύπος μεγεθ. του β'. Ο β' τύπος υποκορ. του άγκιο (βλ. λ.).

αγκιάζει (απρόσ.) = το μέρος είναι απάνεμο. «Εσήκωσε ανεμική, μον' έλα επαέ π' αγκιάζει». Αρχ. άγκ-ος, τό (= καμπύλο, κυρτό) + κατάλ. -ιάζει. Συνών. απαγκιάζει, κοχιάζει, κουφώνει, απανεμίζει, κόβει.

αγκιναρόραβδο, αγκιναροράβδι και αγκιναρόγουλο, το = το στέλεχος της αγκινάρας. Αγκινάρα + ραβδί ή γουλί.

αγκινιάζω βλ. γκινιάζω.

αγκίνιαστος, επίθ. άθικτος, αχρησιμοποίητος. «Έω φυλαμένο για το γάμο μου ένα βαρέλι αγκίνιαστο με μαρουβά δέκα χρονώ!». Α- στερητ. + γκινιαστός < γκινιάζω < έγκαινιάζω. Συνών. αμάλαγος.

άγκιο, το = μέρος υπήνεμο. Από το αρχ. ουσ. άγκος (βλ. λ. αγκιάζει). Βλ. και αγκιάδα, άγκιαδο.

αγκούσα, η και αγκουσεμός, ο = αγωνία, άγχος, δύσπνοια. «Γκρούβομαι απου το σεκλέτι και τον αγκουσεμό που απουνταψάργας με βαστά». Ίσως βενετ. angossa ή ιταλ. angoscia < λατ. angustia = στενή διάβαση. Αντίθ. ξεγκουσεμός.

αγκουσεύω = έχω δύσπνοια, αδημονώ, στενοχωριέμαι πολύ. «Μην αγκουσεύεις εδώ, μα δεν εχάλασε ο κόσμος». Από το αγκούσ-α (βλ. λ.) + κατάλ. -εύω. Αντίθ. ξεγκουσεύω.

αγκούτσακας, ο = 1 μικρή αγριαχλαδιά. 2 κλαδί αγκαθερό. Α- προθετ. + κούτσακας, μεγεθ. του κουτσάκι (βλ. λ.). Το κ τράπηκε σε ηχηρό γκ.

αγκυνάρι, το = το σιδερένιο κυρτό επικάλυμμα του πάνω άκρου του αδραχτιού, στο οποίο συγκρατείται κατά το κλώσιμο το μαλλί της ρόκας. Αγκύλ-ι (< μτγν. άγκύλιον (= κρίκος), υποκορ. του αρχ. άγκύλη) > αγκυλάρι > αγκυνάρι, με τροπή του λ σε ν (πβ. ανάκερος < αλάκερος (= ολόκληρος), λίνερη < λίλερη (= η νόσος ιλαρά)).

αγκυνίδα, η = το ποώδες φυτό «κνίδη, ή άκάληφη», η τσουκνίδα. Ίσως από το *κυνίδα (< κύων, κυν-ός) > α-κυνίδα > αγκυνίδα (προθετ. α- και ηχηροπ. του κ σε γκ). Η ετυμ. από τα αρχ. άκίς (= αιχμή, άκρο) (ή: άκανθα) + κνίδη (= τσουκνίδα) (ακικνίδα > αγκικνίδα > αγκινίδα) δεν δικαιολογεί την απλοποίηση του κν σε ν (ενώ στο συνών. τσουκνίδα παραμένει).

αгнаφώπετσα, η (Σφακιά, Αποκ.) = προβιά από χοιρινό δέρμα πρόχειρα κατεργασμένη, που χρησιμοποιούσαν οι χωρικοί για σόλιασμα των στιβανιών τους. Γνάφω (< μσν. γνάπτω < αρχ. κνάπτω = ξύνω) + πέτσα (= προβιά) με προθετ. α-.

αγόγλωσσος, ο = βότανο εδώδιμο με φύλλα παχιά και αδρά όμοια με γλώσσα βοδιού, η πουράντσα. Α- προθετ. + μτγν. βού-γλωσσος (η τροπή του β

σε γ είναι συνήθης. Πβ. βούβα > γούβα, φλέβα > φλέγα, αλαιτριβουδειό > αλαιτριγουδειό κ.τ.ό.). Η ετυμ. από το αίγόγλωσσος δε φαίνεται πιθανή. **αγοΐζω** = παρεκτρέπομαι, οργιάζω. Για φυτά = αναπτύσσομαι πολύ γρήγορα. «Αγόισε και δε ντονε κάνουνε ζάφτι» και «Έβαλα γκουανό στο σπαρμένο κι αγόισε». Από το αρχ. ἄγος = ό,τι χροΐζει καθαρισμού. Συνών. (α)φουρλαντίζω.

αγούδουρας και **αγκούδουρας**, **ο** = μικρός αγκαθωτός θάμνος με πυκνά κλαδιά. Ίσως από το αρχ. βουδόρος = γδάρτης βοδιών (στην προσπάθειά τους να φάνε «βουδόρους» τα βόδια, αγκυλώνονταν). Το αρκτικό α- είναι προθετ. Η τροπή του β σε γ είναι συνήθης (πβ. βούβα-γούβα, φλέβα-φλέγα, αλαιτριβιδειό-αλαιτριγουδειό κ.τ.ό.).

αγούδουρόσκουπα ή **αγκουδουρόσκουπα** και **αγούδουροπαρασύρα**, **η** = σκούπα κατασκευασμένη από αγούδουρα. Από το αγούδουρ-ας (βλ. λ.) + σκούπα ή παρασύρα (βλ. λ.).

-**άγρα**. Κατάλ. ουσ. που δηλώνουν πάθηση: κομμ-άγρα, νυστ-άγρα, μωρ-άγρα, νηστικωμ-άγρα, κ.τ.ό. Από το ουσ. ἄγρα = θήρα, πιάσιμο.

αγρίμι, **το** = ο κρητικός αίγαγρος. «Αγρίμια κι αγριμάκια μου, λάφια μου μερωμένα» (από ριζίτικο). Μσν. ἄγριμιν < μτγν. ἄγριμαίον, ουδ. του επιθ. ἄγριμαίος < ἄγριμος < αρχ. ἄγρα. Πβ. αγριμούτσα.

αγριμόγα, **η** = αίγα που ζει ελεύθερη στα βουνά, άγρια γίδα. «Ανε μ-πάεις οθε ντο βουνό, σκότωση κιαμιά αγριμόγα να τηνε φέρεις επαέ να τηνε φάμε». Αγρίμι + αίγα (βλ. λλ.). Συνών. φουριαρόγα.

αγριμοκέρης, επιθ. (για κερασφόρα ζώα) = αυτός του οποίου τα κέρατα μοιάζουν με τα κέρατα αγριμιού. Αγρίμι + αρχ. ουσ. κέρας. Πβ. μασαδοκέρης, πισωκέρης, σιμοκέρης, σπαθοκέρης, σμιχτοκέρης κ.τ.ό.

αγριμολέ, **η** = άγρια ελιά, αγριελιά. Θέμα αγριμ- (του αρχ. επιθ. ἄγριμ-αίος) + ελέ (βλ. λ.). Συνών. αγρουλιά.

αγριμολό(γ)ος, **ο** = ο επιδέξιος κυνηγός αγριμιών. Αγρίμι + κατάλ. -λόγος < αρχ. λέγω = μαζεύω. Πβ. περδικο-λόγος, ζουριδο-λόγος κ.τ.ό.

αγριμοπόδαρος, επιθ. = αυτός που έχει πόδια γρήγορα και δυνατά όπως το αγρίμι. Αγρίμι + ποδάρι.

αγριμότραος, **ο** = αγρίμι αρσενικό (το θηλυκό λέγεται «σανάδα»· βλ. λ.). Αγρίμι + τράγος. Βλ. αγρίμι.

αγριμούτσα, **η** = ακρίδα. Από το θέμα αγριμ- (του αρχ. επιθ. ἄγριμ-αίος) + κατάλ. -ούδα. Αγριμ-ούδα > αγριμούτσα (τσιτακισμός· πβ. γιτσικός < γιδικός, αμμούδα > αμμούτσα). Πβ. αγρίμι.

αγριοξανοίγω = αγριοκοιτάζω. «Αγριοξανοίγει σε και φοβούμαι πως θα σου μουντάρει». Άγρια + ξανοίγω (βλ. λ.).

αγρουλιά, **η** = η άγρια ελιά που δεν έχει εμβολιασθεί. Από το αγρι-ελιά > αγρολιά > αγρουλιά. Πβ. αγρουλίδι. Συνών. αγριμολέ.

αγρουλίδα, **η** = μικρή αγριελιά. Από το υποκορ. αγρουλίδ-ι με μεγεθ. κα-

τάλ. -α (πβ. καρπούζα < καρπούζι, γούλα < γουλί, κούτα < κουτί κ.τ.ό.).
αγρουλιδένιος, επίθ. = ο προερχόμενος από αγρουλιδ-ι (αγρουλίδα).
«Αγρουλιδένια είναι κι είναι γερή βέργα». Από το αγρουλιδ-ι (βλ. λ.) + κα-
τάλ. -ένιος.

αγρουλίδι, **το** = μικρή αγριελιά. «Είναι εκείά ένα αγρουλίδι που θέλει κέ-
ντρισμα». Από το υποκορ. ἀγρουλίδι < ἀγριο-ελίδιον. Συνών. αγρουλίδα.
-άδα. Κατάλ. αφηρ. ή συγκεκρ. ουσ.: ονοστιμ-άδα, εβγορ-άδα κ.τ.ό. Από
την αιτ. σε -άδα των αρχ. ουσ. σε -άς ή από ουσ. σε -άδα βενετ. προέλευ-
σης, (π.χ. μαντιν-άδα < βενετ. matinada).

α δε και πάλι, επιρρημ. φρ. = αλλιώς, διαφορετικά. «Έλα να με πάρεις, α
δε και πάλι, θα ν-έρθω μοναχή μου». Από τη φρ. «αν δεν..., και πάλι...»
βραχυλογικά. Συνών. «πάλι και τα δε», «ό(ι) και τα δε».

αδέλοιπος (Χαν.) = αποδέλοιπος, υπόλοιπος. Α- προθητ. + μσν. αντων.
δε-λοιπός < φρ. οί δέ λοιποί. Πβ. αποδέλοιποι.

αδερφίδες, **οι** = 1 αδελφές. «Ανίμενε να παντρευτούνε πρώτας οι γι-αδερ-
φίδες του κι εγέρασε ανύπαντρος». 2 στη φρ. «Οι επτά αδερφίδες» = ο
αστερισμός της Μεγάλης Άρκτου. Αδερφ-ή + κατάλ. -ίδες του πληθ. των
θηλ. ουσ. σε -ίδα (πβ. το λ. λιανίδα).

αδερφοδένομαι = αδελφοποιούμαι με κάποιον ή κάποιους. Αδερφός + δέ-
νομαι.

αδερφομοίρι, **το** = το μερίδιο της πατρικής περιουσίας που κληροδοτείται σε
κάθε αδερφό. Από το αδερφομοίριον < αδερφός + μοίριον, υποκορ. του
μοίρα = μερίδιο. Πβ. γεροντομοίρι.

αδερφοσύνη, **η** = όλα τα αδέρφια μαζί, το σύνολο των αδελφών. «Σε τού-
τανε τα χωράφια έει να κάμει ούλη η αδερφοσύνη». Από το αδερφ-ός με
κατάλ. -οσύνη.

αδερφοχτός, **ο** = σταυραδερφός, θέσει αδερφός, πνευματικός αδερφός. Από
το αδερφο-ποιτός > αδερφοπτός > αδερφοφτός > αδερφοχτός (ανομ. των
δύο χειλικών συμφώνων).

-άδι. Κατάλ. ουδ. ουσ.: ασπριλ-άδι, μαυριλ-άδι, στεγν-άδι κ.τ.ό. Από μτγν.
υποκορ. κατάλ. -άδιον από ουσ. σε -άς -άδος + κατάλ. -ιον.

αδιαρίζομαι (Χαν.) = σπεύδω, επείγομαι. «Αδιαρίζομαι ν' αρμέξω τα έγγα-
λα, γιατί εκορδομουσταριάσανε». Αδιάρω (βλ. λ.) + κατάλ. -ίζομαι.

αδιαριστής, **ο** = αυτός που αδιέρνει (βοηθά) κάποιον, τον συντρέπει. «Έχο-
με σήμερα αδιαριστάδες πολλούς και πρίχου να μουντίσει θα ν-έχομε μα-
ζωμένες ούλες τσ' ελιές». Από το ρ. αδιάρω (βλ. λ.) + κατάλ. -ιστής.

αδιάρμιστος, επίθ. = ακατάστατος, αταχτοποιήτος (λέγεται για οικήματα).
«Άφηκα αδιάρμιστο το σπίτι για να μπροκάμω νά 'ρθω». Α- στερητ. +
διαρμιστός < διαρμίζομαι (βλ. λ.).

αδιαφώρατα, επίρρ. = χωρίς διάφορο, του κάκου, μάταια, άσκοπα. «Αδια-
φώρατα επήγανε ούλοι μου οι κόποι». Από το επίθ. αδιαφώρατ-ος (βλ. λ.)

- με επιρρημ. κατάλ. -α. Συνών. αμόντε, αναφιλέ.
- αδιαφόρετος**, επίθ. = ο χωρίς διάφορο (κέρδος), ο μάταιος, ο ανωφελής. «Αδιαφόρετοι επήγανε οι κόποι μας». Αδιαφόρετη αίγα ή προβατίνα = απήδηκτη, στείρα αίγα ή προβατίνα. Α- στερητ. + διαφορετός < μτγν. διαφορῶ = ωφελῶ.
- αδιέρνω και αιδέρνω ή αδιάρω και αιδάρω** = συμπαρίσταμαι σε κάποιον, τον ενισχύω, τον βοηθώ. «Αδιαρέ με να σηκώσω το τσουβάλι». Βενετ. aid-ar + κατάλ. -έρνω ή -άρω. Πβ. αγίδα < βενετ. aida.
- άδικα των αδίκω**, επιρρημ. φρ. = εντελώς άδικα. «Εμπλέξε και την απατή μου άδικα των αδίκω». Άδικα (επίρρ.) + άδικος (επίθ.). Άδικος < αρχ. ἄ-δικος.
- άδικο**. Κατάλ. ουσ. που σημαίνουν κατάσταση: στιβαν-άδικο, στρωματ-σ-άδικο κ.τ.ό. Από τον πληθ. σε -άδες (στιβανάδ-ες, στρωματσάδ-ες κ.τ.ό.) των ουσ. σε -άς με κατάλ. -ικο.
- αδικοθανατίζω** (λέγεται ως κατάρρα) = βρίσκω άδικο και κακό θάνατο. «Ω, που ν' αδικοθανατίζει για το κακό που μου 'καμε!» Επίθ. άδικος + ουσ. θάνατος. Πβ. αδικοθάνατος, κακοθανατίζω.
- αδικοθάνατος**, επίθ. (λέγεται ως κατάρρα) = ο καταραμένος να πεθάνει από βίαιο θάνατο. Από το ρ. αδικοθανατίζω (βλ. λ.) υποχωρ. Πβ. ασχημοθάνατος, κακοθάνατος.
- άδικο να σου λάχει** (συντάσσεται με γεν. προσωπ.) = συμφορά να σε βρει. «Άδικο να του λάχει, γιατί με ξανάγκασε άδικα των αδίκω». Άδικο: Το ουδ. του αρχ. επιθ. ἄδικος ως ουσ. Να λάχει: υποτ. αορ. του αρχ. ρ. λαγ-χάνω.
- αδιμούρευτα**, επίρρ. = απροσποίητα, ανυπόκριτα, ειλικρινά. «Εγώ πάντοτες σου μιλώ αδιμούρευτα». Από το επίθ. αδιμούρευτ-ος (βλ. λ.) με επιρρημ. κατάλ. -α. Αντίθ. δίμουρα.
- αδιμούρευτος**, επίθ. = αυτός που δεν διμουρεύεται, δεν είναι δίμouρος, ο ειλικρινής. «Εγώ ό,τι κι ανε σου πω, σου το λέω μπροστά σου, γιατί είμαι άθρωπος αδιμούρευτος». Α- στερητ. + διμουρευτός < διμουρεύομαι (βλ. λ.). Συνών. ντομπρατζής. Αντίθ. δίμouρος.
- αδίσχυαμος, ο'** βλ. δύσχυαμος.
- αδοντάγρα, η** (Ρέθ.) = πένσα (λαβίδα) δοντιών. Αδόντι (βλ. λ. αντόντι) + αρχ. ἄγρα = άγρευμα, άγρευση.
- άδος** = κατάλ. επιθ. (δηλώνει πλησμονή, όπως και η κατάλ. -άτος). Μπιτ-άδος, γνοι-άδος, φουργι-άδος. Από υποκορ. σε -άδι(ον), π.χ. (μ)πιτ-άδι(ον) > μπιτ-άδος, (ε)γνοι-άδι(ον) > (ε)γνοι-άδος.
- αδυναμιζώ** = χάνω τις δυνάμεις μου, εξαντλούμαι σωματικά, εξασθενώ. «Αδυνάμισε, που δε τσ' ακούει να κουνήσει». Από το μτγν. επίθ. αδύ-ναμ-ος (< αρχ. αδυναμία) + κατάλ. -ίζω.
- αδυνασία, η** = αδυναμία, εξασθένηση. «Απου την αδυνασία ντου ριζικάρει